

อัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

The Identity of Music and Performance Phu Tai People

In Kuchinarai District, Kalasin Province

พิทยวัฒน์ พันระศรี¹ ปรียติ นามสง่า² และวุฒิสิตี จีระกมล³

Pittayawat Pantasri, Pariyat Namsanga and Wutthisiti Jeerakamon

บทคัดย่อ

ดนตรีและศิลปะการแสดงของชาวผู้ไทยเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ชาวผู้ไทยซึ่งควรค่าต่อการอนุรักษ์ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และแบบสังเกต โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ระยะเวลาการศึกษา ตุลาคม 2561 - กันยายน 2562 ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

อัตลักษณ์ด้านดนตรีชาวผู้ไทยพบเครื่องดนตรีประกอบด้วย 1. ซอบังไม้ไผ่ 2. ซอบังไม้ไผ่ไฟฟ้า 3. แคน 4. พิณโปร่ง 5. พิณไฟฟ้า 6. กลอง บทเพลงประกอบพิธีกรรมได้แก่พ็อนหมอเหยา บทเพลงประกอบการแสดง ได้แก่ 1. เช็งบังไฟ 2. พ็อนผู้ไทย และพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้ครูทางดนตรี

ศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยพบเครื่องแต่งกายประกอบด้วย 1. เสื้อผู้ไทย 2. ผ้าสไบหรือแพรเปี่ยง 3. ผ้าถุงหรือผ้าซิ่นหรือผ้ามัดหมี่ 4. ผ้าพันมวยผมหรือผ้าแพรมนหรือผ้าผูกผม พบเครื่องประดับประกอบด้วย 1. สร้อยคอหรือสร้อยเงิน 2. เข็มขัดหรือมัดแขว 3. ต่างหูหรือกระจอน 4. กำไลข้อมือหรือกำไลข้อมือ ลักษณะท่าร่าประกอบด้วย ท่าร่าเพลงพ็อนผู้ไทย มีทั้งหมด 16 ท่าร่า ท่าร่าเพลงพ็อนหมอเหยา มีทั้งหมด 2 ท่าร่า และท่าร่าเพลงเช็งบังไฟ มีทั้งหมด 9 ท่าร่า

ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ 1. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม 2. การปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อีเมล tung_rmu@hotmail.com

Assistant Professor Dr. at Music Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Rajabhat Maha Sarakham University. Email: tung_rmu@hotmail.com

² อาจารย์ สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อีเมล pariyat_golf@hotmail.co.th

Lecturer at Music Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham
University. Email: pariyat_golf@hotmail.co.th

³ อาจารย์ สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อีเมล tun-rmu@hotmail.com

Lecturer at Music Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham
University. Email: tun-rmu@hotmail.com

3. ความไม่สนใจค่านิยมวัฒนธรรมท้องถิ่น 4. การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมุขปาฐะ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1. การติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ 2. การรับวัฒนธรรมจากสื่อสังคมออนไลน์

จากผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย ดำรงอยู่และปรับตัวด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ 1. เรียนรู้คุณค่าของตัวตน กฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของสังคม 2. สืบทอด ถ่ายทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนสังคม 3. ปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของสังคม 4. ความรู้สึกอัตลักษณ์เป็นตัวของตัวเอง

อัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็น การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาวผู้ไทยเพื่อที่จะนำไปสู่การจัดทำโครงการด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมทางดนตรีของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบต่อไป

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ ชาวผู้ไทย ดนตรี ศิลปะการแสดง ชาวผู้ไทยจังหวัดกาฬสินธุ์

Abstract

The purposes of the current study were 1) to study Music and Performance of Phu Tai ethnic in Kuchinarai District, Kalasin Province and 2) to investigate factors contributing changes in Music and Performance of the ethnic. The study was conducted in a qualitative design. The instruments were a questionnaire, a structured interview, and an observation. The samples were selected using purposive sampling method. The typological analysis and analytic induction were used in data analysis. The data collection took place in October 2018- September 2019. The results of the study were as follows.

The musical identity of Phu Tai people in the area included 1) Sor Bung Mai Phai (Acoustic Bamboo fiddle), 2) Sor Bung Mai Phai Fai Fah (Electric Bamboo fiddle), 3) Khan (Isan traditional woodwind), 4) Pin (Isan acoustic stringed instrument), 5) Pin Fi Fah (Isan electric stringed instrument), and 6) Percussion. One song found to be in rituals was “Fon Moa Yao” and two songs found to be in performances were “Serng Bung Fai” used in celebrating bamboo rocket festival and “Fon Phu Tai” used in ceremonies held to pay respect for teachers.

In terms of performance identity, the ethnic had unique costumes including 1) Phu Tai outfit, 2) Sabai (breast cloth), 3) Pa Tung, Pa Sin, Pa Mudmi (long silk skirt), 4) Pa Mud Muay Pom (Hair band) or Pa Prae Mon (Another hair band). Moreover, uniqueness in jewelry ware was also found as performers usually wore silver necklaces, linen belts, Krajoun (earrings), and waistbands. Phu Tai people also had iconic dancing performances which could be divided into 16 acts of Phu Tai dances, 2 acts of Moa Yao dances, and 9 acts of Bung Fai dances.

Both internal and external factors seemed to affect the wisdoms of Phu Tai people in the area. Changes of social values, modernization, ignorance of local wisdom, lack of face to face knowledge transfers were found to be internal factors while social interaction and online cultures were found to be external factors affecting both braches of art.

The results of the study also indicated that music and performance passed through the socialization processes of 1) self and social standard learning, 2) implantation of cultural and social identity, 3) adaptation to modern society disciplines, and 4) self-awareness of identity in order to remain in the modern society.

Keywords: Identity, Phu Tai people, Music, Performance, Phu Tai people in Kalasin Province

บทนำ

ผู้ไทย หรือ ภูไทย เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมการดนตรีที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2526: 553) อธิบายว่า ผู้ไทย เป็นชนชาติไทยสาขาหนึ่งแถบสิบสองจุไทย

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของคนเผ่าผู้ไทยได้มีผู้แบ่งการอพยพออกเป็น 3 ครั้งใหญ่ๆ คือ การอพยพครั้งที่ 1 การอพยพของคนเผ่าผู้ไทยเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี ตรงกับประวัติศาสตร์ของไทย (สยาม) ในระหว่าง พ.ศ. 2321-2322 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีรับสั่งให้คนผู้ไทยดำต้อพยพเข้ามากลุ่มนี้ ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี แต่ไทย (สยาม) เรียกคนผู้ไทยดำว่า “ลาวทรงดำ” เพราะคิดว่าเป็นคนลาวเนื่องจากอาศัยอยู่ในประเทศลาว

การอพยพครั้งที่ 2 การอพยพของคนเผ่าผู้ไทยเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยหลังจากเมื่อหลวงพระบางถูกกองทัพเมืองเวียงจันทน์ตีแตก เมืองแถนและเมืองพวนซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองหลวงพระบาง ได้พากันแข็งข้อไม่ยอมขึ้นตรงต่อเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์จึงยกทัพเข้าตีเมืองแถนและเมืองพวนจนกระทั่งแตก กองทัพเมืองเวียงจันทน์ได้กวาดต้อนคนเผ่าไทยดำ ลาวพวน เป็นเชลยส่งกรุงเทพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีรับสั่งให้นำคนเผ่าผู้ไทยดำกลุ่มนี้ไปอยู่ที่เพชรบุรีเหมือนคนเผ่าไทดำกลุ่มแรกที่เข้ามาประเทศไทย คนผู้ไทยดำหรือที่คนไทยเรียกว่าลาวทรงดำที่อพยพเข้ามาด้วยการถูกเกณฑ์เข้ามาทั้งสองครั้งจึงมารวมตัวกันอยู่ในเมืองเพชรบุรีเพียงแห่งเดียว

การอพยพครั้งที่ 3 การอพยพของคนเผ่าผู้ไทยเข้าสู่ประเทศไทย (สยาม) ประมาณ พ.ศ. 2384-2387 สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพของคนเผ่าผู้ไทยเข้าสู่ประเทศไทยในครั้งนี้ นี้ นับเป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุด นอกจากคนผู้ไทยแล้วยังมีคนอื่น ๆ บริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอพยพเข้ามาในฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือภาคอีสาน และมีบางส่วนที่ถูกส่งมาสู่ภาคกลางของประเทศไทย โดยแบ่งการอพยพออกเป็นหลายกลุ่ม ดังนี้คือ

กลุ่ม 1 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาว กลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ ในอำเภอคำม่วง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่ม 2 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวังของประเทศลาวเช่นเดียวกันกับกลุ่มที่ 1 โดยได้ถูกกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตั้งต่าง ๆ อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี

กลุ่ม 3 เป็นกลุ่มผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวังประเทศลาวเช่นเดียวกัน โดยถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ตั้งต่าง ๆ บริเวณจังหวัดสกลนคร ได้แก่ อำเภอพรรณานิคม อำเภอเมืองสกลนคร อำเภอพังโคน อำเภอบ้านม่วง อำเภอวารินวิทวัส อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอกุดบาก และอำเภอวาริชภูมิ

กลุ่ม 4 กลุ่มคนเผ่าผู้ไทยกลุ่มนี้อพยพมาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อ โดยได้ไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองสูงและบ้านคำชะอี ในปัจจุบันขึ้นอยู่กับจังหวัดมุกดาหาร

กลุ่ม 5 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวัง ประเทศลาว แต่อพยพมาก่อนคนเผ่าผู้ไทย 4 กลุ่มแรก โดยได้อพยพมาตั้งแต่ พ.ศ. 2373 ปัจจุบันอาศัยในอำเภอนาแก อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอศรีสงคราม และอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

กลุ่ม 6 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองตะโปน (เซโปน) มีประมาณ 1,847 ครอบครัว อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านช่องนาง ต่อมาได้ยกบ้านช่องนางเป็นเมืองเสนางคนิคม ปัจจุบันมีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่ในอำเภอเสนางคนิคมและอำเภอขานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ

กลุ่ม 7 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองตะโปนเช่นเดียวกับกลุ่มที่ 6 โดยได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านคำเมืองแก้ว ต่อมายกขึ้นเป็นเมืองคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

กลุ่ม 8 เป็นกลุ่มคนเผ่าผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองกะปอง ประเทศลาว โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านปลาเป่า ถูกยกเป็นเมืองเมืองวาริชภูมิ คนผู้ไทยในอำเภовาริชภูมินี้เรียกว่า “ผู้ไทยกะปอง” ซึ่งคงจะแผลงมาจากกะปอง (เกรียงไกร หัวบุญศาล, 2554)

ศิลปะการแสดงที่โดดเด่นของชาวผู้ไทย ได้แก่ การฟ้อนผู้ไทย ซึ่งเป็นการแสดงด้วยท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนช้อย จากท่าทางที่ประดิษฐ์จากความเชื่อ ธรรมชาติรอบตัวและวรรณกรรมท้องถิ่นผสมผสานเข้ากับความคิดงามของสาวผู้ไทยที่มีธรรมชาติผิวพรรณขาวผุดผ่องและกิริยามารยาทที่นุ่มนวลอ่อนหวาน เป็นนาฏศิลป์ที่ติดตราตรึงใจแก่ผู้ได้ชม ส่วนดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย อันมีพิณหรือกระจับปี่ในภาษาผู้ไทย แคนและปี่ผู้ไทย ภาษาผู้ไทยเรียกไค้ และซอบังไม้ไผ่ ลักษณะการบรรเลงลายมีสองทำนอง ได้แก่ ผู้ไทยทางน้อยและผู้ไทยทางใหญ่ ใช้ในการประกอบพิธีฟ้อนและการขับลำของชาวผู้ไทย เรียกว่า ลำผู้ไทย (สุเทพ ไชยจันทร์, 2556: 304) ซึ่งสอดคล้องกับเจริญชัยชนไพโรจน์ (2529: 17) ได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยว่ามีมากมายหลายอย่างซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ทั้งสิ้น เครื่องดนตรีเหล่านี้หากจะแบ่งประเภทตามลักษณะการแบ่งเครื่องดนตรีของไทยก็จะแบ่งได้ดังนี้

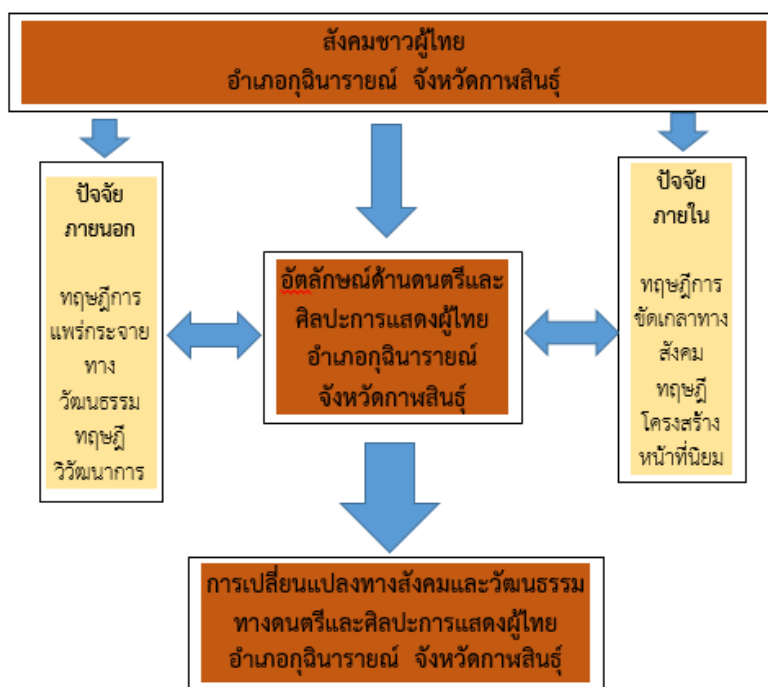
1. เครื่องดีด ได้แก่ กระจับปี่ และโกย
2. เครื่องสี ได้แก่ ซอ
3. เครื่องตี ได้แก่ ฆ้อง กลองกิ่งกล่อม ฆ้อง พวงฮาด กลองแต้ กลองตุ้ม กลองกระเบี้ยง กลองหาง ฆ้องกับกับ สิ่ง และแสง
4. เครื่องเป่า ได้แก่ ปี่ แคน และโหวด

แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบันเครื่องดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทย เช่น ซอไม้ไผ่หรือซอบัง หรือ นักวิชาการบางแห่งก็เรียกว่าซอผู้ไทยและปี่ผู้ไทย กลับมีผู้สืบทอดจำนวนน้อย ทั้งด้วยขั้นตอนกรรมวิธีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญ และวิธีการบรรเลงที่ต้องใช้ความอดทนในการฝึกฝน จึงทำให้ผู้ที่เห็นความสำคัญและต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมดนตรีของชาวผู้ไทยลดน้อยลง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอัตลักษณ์ทางดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภออุทัยารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภออุทัยารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภออุทัยารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษา

พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะเป็นพื้นที่ที่มีเอกสารระบุว่ามีความสำคัญอยู่มาเป็นเวลานานและมีวัฒนธรรมการดนตรีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536: 113-114)

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นนักวิชาการหรือผู้ทรงความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยในอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 3 คน ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียม ภูมิปัญญา การเปลี่ยนแปลง และการเผยแพร่ดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นผู้สืบทอดหรือปฏิบัติทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยไม่น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 3 คน ให้ข้อมูลในเชิงลึกในด้านภูมิปัญญา การเปลี่ยนแปลง และการเผยแพร่ดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

3. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มประชาชนทั่วไป ที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง และการเผยแพร่ดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการเผยแพร่อัตลักษณ์ทางดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ (Basic Survey) เพื่อการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Guide) ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี บทเพลง เครื่องแต่งกาย ท่ารำ และพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

3. แบบสังเกต (Observation) ใช้สำหรับสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเหตุการณ์ทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร งานวิจัย หรือที่ได้มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. การเก็บข้อมูลจากภาคสนามแบบสำรวจ ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ

1. การจัดกระทำข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล

2. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบพิสูจน์ความถูกต้อง ความเที่ยงตรงของข้อมูลซึ่งจะมีการตรวจสอบ 4 ด้าน คือ ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย ด้านทฤษฎี และด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typological) การตีความโดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2542: 69-88) ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ใช้ในการวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีการประมวลความคิดขึ้นจากข้อมูลเชิงรูปธรรมแล้วทำเป็นข้อสรุปซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมตามวิธีการแบบอุปนัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2542: 106-121)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ประกอบรูปภาพ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ

ผลการศึกษา

1. อัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย

1.1 อัตลักษณ์ด้านดนตรีผู้ไทย

1.1.1 เครื่องดนตรีซอบัง ที่พบในการศึกษาครั้งนี้เป็นของนายสีหัด อุทโท เป็นซอบังไม้ไผ่เหลาให้ส่วนด้านล่างบางกว่าด้านบนและเจาะรูขยายเสียงด้านหน้าซอ (ด้านสายซอ)

การบรรเลงซอบังไม้ไผ่นั้นจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบว่า รูปแบบการบรรเลงมีสองลักษณะ คือ รูปแบบโบราณ ซอบังไม้ไผ่มี 3 สาย เป็นสายหลักสองสาย และสายรองอีกหนึ่งสาย ปรับตั้งเสียงของสายหลักให้มีระดับเสียงเดียวกัน โดยสายที่หนึ่งที่อยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงจะทำหน้าที่เป็น “สายบรรเลงทำนอง” และสายซอบังไม้ไผ่ที่อยู่ตรงกลางจะทำหน้าที่เป็น “สายเสียงประสานยีน” (Drone) ส่วนสายรองที่อยู่ด้านขวาสุดจะใช้ทำหน้าที่บรรเลงรับทำนองเสียงต่ำเฉพาะของลายทำนองฟ้อนผู้ไทยเท่านั้น

รูปแบบทั่วไป ซอบังไม้ไผ่จะใช้สายหลักสองสาย โดยปรับตั้งเสียงให้สายที่หนึ่งกับสายที่สองมีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สี่ (4th Perfect) โดยผู้บรรเลงจะลากหางมาให้สัมผัสกับสายซอบังไม้ไผ่ทีละสายเช่นเดียวกับการสืซอด้วงหรือซออู้ ซึ่งการบรรเลงซอบังไม้ไผ่ในลักษณะรูปแบบทั่วไปนี้ จะใช้บรรเลงลายทำนองและประสมวงร่วมกับเครื่องดนตรีของชาวผู้ไทยอื่น ๆ

ระบบเสียงของซอด้วงมี 3 ระบบ คือ ระบบสองสายเสียงเดียวกันเป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอทั้งสองสายมีระดับเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ระบบสองสายเสียงไม่เท่ากัน เป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอทั้งสองสายมีระยะห่างของเสียงเป็นคู่สี่เปอรเฟกต์ (4th Perfect) และระบบสามสาย เป็นการปรับตั้งเสียงโดยให้สายซอ สายที่ 1 และสายที่ 2 มีระดับเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ส่วนสายที่ 3 ให้มีระดับเสียงที่ต่ำลงมาหนึ่งขั้นเสียงหรือมีระยะห่างเป็นคู่สองเมเจอร์ (2nd Major)

1.1.2 เครื่องดนตรีแคน ที่ใช้ประกอบการแสดงนี้เป็นแคนแปด หรือเป็นแคนที่มีลูกแคน 8 ลูก ซึ่งผลิตโดยช่างทำแคน จากอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ลักษณะท่าทางการบรรเลง ผู้เป่าแคนจะนั่งเป่าโดยมีลักษณะท่าทางคือนั่งขัดสมาธิ จับแคนโดยใช้มือทั้ง 2 ข้าง จับที่เต้าแคนให้แน่น ในอุ้งมือ ใช้นิ้วมือทั้งข้างซ้ายและขวาปิตรเสียงที่อยู่บนลูกแคนของมือแต่ละข้าง โดยนิ้วโป้งทั้งสองมือ จะคอยปิตรรูพวงที่อยู่ด้านหน้าเหนือบริเวณช่องปากเป่า ใช้ปากเป่าลมเข้าหรือดูดลมออกออกเพื่อให้ลิ้น แคนที่ติดอยู่กับลูกแคนกระพือ และผู้เป่าแคนก็จะขยับปรับเปลี่ยนนิ้วตามเสียงที่ต้องการ

1.1.3 เครื่องดนตรีพิน พินที่ใช้บรรเลงในการศึกษาครั้งนี้ พบอยู่สองประเภท คือ พินโปร่ง ทำจากไม้ขนุน ลำตัวตัดให้เป็นรูปใบโพธิ์ขุดส่วนลำตัวด้านในให้เป็นโพรงแล้วปิดด้วยแผ่นไม้ขนุน เจาะรูรับเสียงด้านหน้า ส่วนลำคอพินด้านหลังเหลาให้กลมส่วนด้านหน้าใส่ไม้แบนราบ และติดชั้นเสียง 16 ชั้น ส่วนหัวติดลูกบิด 3 อัน ตามจำนวนของสายที่ใช้จำนวน 3 สาย และติดหัวโชน เป็นรูปนกกลายไทย

พินไฟฟ้า ทำจากไม้ขนุน ลำตัวตัดให้เป็นรูปหยดน้ำ เจาะส่วนลำตัวเพื่อวางตัวรับสัญญาณเสียง และชุดควบคุมสัญญาณเสียง ส่วนลำคอพินด้านหลังเหลาให้กลมส่วนด้านหน้าใส่ไม้แบนราบและติดชั้นเสียง 16 ชั้น ส่วนหัวติดลูกบิด 3 อัน ตามจำนวนของสายที่ใช้จำนวน 3 สาย ส่วนหัวพินมีช่องสำหรับติดหัวโชนเพื่อความสวยงามเช่นเดียวกับพินโปร่ง

การบรรเลง ผู้ตีพินจะนั่งบนเตียงไม้ ใช้ผ้าเป็นสายสะพาย โดยผูกตัวพินและหัวพิน ให้ตัวพินอยู่บริเวณหน้าอกระหว่างกึ่งกลางลำตัว ไม่สูงหรือต่ำเกินไป ส่วนหัวพินเชิดขึ้นเล็กน้อยเพื่อความสะดวกในการบรรเลง โดยใช้มือซ้ายจับที่คอพินส่วนบนให้คอพินอยู่ในอุ้งมือที่พอเหมาะ หัวแม่มือโผล่เหนือคอพินเล็กน้อยเพื่อบังคับคอพินได้สะดวก และนิ้วมือทั้ง 4 คือ ชี๊ กลาง นาง ก้อย ให้อยู่ด้านหน้าคอพิน พร้อมทั้งจะกดตามชั้นเสียงต่าง ๆ ตามแต่ทำนองที่บรรเลง

ระบบเสียงของพิน การศึกษาครั้งนี้พบพินที่ใช้บรรเลงสองลักษณะคือพินโปร่งและพินไฟฟ้า แต่ทั้งสองลักษณะใช้ระบบการตั้งเสียงแบบเดียวคือพินสามสาย ตั้งเสียงสายที่ 1 และสายที่ 3 มีระดับเสียง E และสายที่สองจะมีระดับเสียง A ซึ่งต่ำกว่าสายที่ 1 และสายที่ 3 เป็นระยะห่างคู่ 5th และมีระดับเสียงสูงกว่าสายที่ 3 เป็นระยะห่างคู่ 4th

1.1.4 เครื่องดนตรีกลอง กลองที่ใช้ประกอบในการบรรเลงดนตรีของชาวผู้ไทยในการศึกษาครั้งนี้ จัดเป็นกลองประเภทท่อนกลวง (Tubular) เป็นกลองหน้าเดียว ทำจากไม้ขนุน มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 30 เซนติเมตร ความยาวของตัวกลองประมาณ 50 เซนติเมตร ขึ้นหน้าด้วยหนังวัว ซึ่งให้ตึงด้วยเชือก ใช้ตีประกอบจังหวะ จะมีระดับเสียงที่ไม่แน่นอน ก่อนการบรรเลงจะตึงหนังที่ขึ้นหน้ากลองให้ตึง และทดลองตีเพื่อให้ได้เสียงที่ทึม นุ่มนวล

1.1.5 บทเพลง การศึกษาภูมิปัญญาด้านดนตรีและนาฏศิลป์ผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในครั้งนี้พบบทเพลงประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ฟ้อนหมอเหยา และบทเพลงประกอบการแสดง ได้แก่ เซิ้งบั้งไฟ และฟ้อนผู้ไทย ดังตัวอย่างเพลง “ฟ้อนหมอเหยา” ของเครื่องดนตรี “ซอ” ดังนี้

ฟ้อนหมอเหยา

1.2 อัตลักษณ์ด้านศิลปะการแสดงผู้ไทย

1.2.1 การแต่งกาย ประกอบด้วย 1) เสื้อผู้ไทย 2) ผ้าสไบเฉียง 3) ผ้าถุงหรือผ้าซิ่นหรือผ้ามัดหมี่ 4) ผ้าพันมวยผมหรือผ้าแพรมนหรือผ้าผูกผม

1.2.2 เครื่องประดับ ประกอบด้วย 1) สร้อยคอหรือสร้อยเงิน 2) เข็มขัดหรือมัดแขว 3) ต่างหูหรือกระจอน 4) กำไลข้อมือหรือกำไลแขน

2.1.2 ลักษณะท่าร่า ศิลปะการแสดงที่โดดเด่นของชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 1) ฟ้อนผู้ไทยมีทั้งหมด 16 ท่าร่า 2) ฟ้อนหมอเหยมีทั้งหมด 2 ท่าร่า 3) เชิงบั้งไฟมีทั้งหมด 9 ท่าร่า

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.1 ปัจจัยภายใน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดนตรีและศิลปะการแสดงซึ่งเกิดจากการปัจจัยภายในของสังคมและวัฒนธรรมชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ

2.1.1 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมชาวผู้ไทยในปัจจุบัน ทั้งวิถีการดำเนินชีวิต การติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ การเข้ามาของบุคคลภายนอกชุมชน หรือแม้แต่การออกไปและรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาโดยบุคคลในชุมชนเอง ทำให้วัฒนธรรมเกิดแลกเปลี่ยนและผสมผสานกัน กอปรกับการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานกับฐานความคิดในการประดิษฐ์คิดค้นของคนในชุมชน จึงทำให้เกิดกระบวนการการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

2.1.2 การปรับปรุงรูปแบบการบรรเลงให้ทันสมัย จากลักษณะการบรรเลงและหลักอุโฆษวิทยาของเครื่องดนตรีพบว่าการเล่นของสายซอบังไม้นั้น ฐานรองสายซอที่ช่วยกระจายเสียงซึ่งเป็นไม้นั้นมีลักษณะแข็ง การสั่นสะเทือนเพื่อกระจายเสียงของสายซอบังไม้นั้นจึงทำได้น้อย ทำให้เสียงของซอบังไม้นั้นมีระดับเสียงค่อนข้างเบา และการบรรเลงรวมวงดนตรีผู้ไทยก็พบว่าเครื่องดนตรีทั้งหมดเป็นเครื่องดนตรีที่มีระดับเสียงค่อนข้างเบา เหมาะที่จะใช้บรรเลงเพื่อการขับกล่อมมากกว่าที่จะใช้บรรเลงเพื่อการประโคมหรือแห่แหนต่าง ๆ แต่เนื่องด้วยซอบังไม้นั้นเป็นเครื่องดนตรีประเภทเสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของเสา (Chordophones) จัดอยู่ในประเภทพิณ (Lute) ชนิดที่ใช้สี (Bowed) และมีระดับเสียงที่ไม่แน่นอน (Indefinite Pitch Instruments) จึงทำให้เครื่องดนตรีชนิดนี้สามารถนำไปบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีหรือวงดนตรีอื่น ๆ ได้ จึงมีการปรับปรุงให้เป็นซอบังไม้นี้ไฟฟ้า ที่ติดตั้งวงจรรับสัญญาณเสียงเพื่อขยายเสียงให้ดังขึ้น

2.1.3 ความไม่สนใจค่านิยมวัฒนธรรมท้องถิ่น สภาพสังคมแห่งโลกาภิวัตน์ และกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน ทำให้ความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมภายในสังคมชาวผู้ไทยลดน้อยลง โดยพบว่าส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการสืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงเดิมเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว แต่ในสภาพปัจจุบันเยาวชนต้องมีหน้าที่ในการศึกษาเพียงในสถานศึกษาของรัฐที่อาจมีหรือไม่มีการส่งเสริมให้เรียนรู้วัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดงประจำถิ่น อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจก็ส่งผลกระทบให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานต้องหาอาชีพเสริมหรือประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวให้มากขึ้น ทำให้กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัวและการให้ความสำคัญกับค่านิยมวัฒนธรรมท้องถิ่นลดน้อยลง รวมถึงการแต่งงานกับคนภายนอกสังคมทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีและศิลปะการแสดงจึงค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมชาวผู้ไทย

2.1.4 การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยวิธีแบบโบราณคือการจดจำ

ต่อเนื่องกันมาสอนแบบปากต่อปาก การท่องด้วยปาก การกล่าวด้วยปาก ซึ่งก็คือการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมุขปาฐะ จึงอาจทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบดั้งเดิมไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างครบถ้วน (Imperfect socialization) เนื่องจากขาดการบันทึกองค์ความรู้ดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ และเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้รายละเอียดข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ อาจสูญหายหรือบกพร่องในรายละเอียดไป นานวันเข้าก็ไม่มีผู้ใดจดจำได้กลายเป็นวัฒนธรรมหรือองค์ความรู้ที่ถูกลืมเลือน

2.2 ปัจจัยภายนอก

2.2.1 การติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ อันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการให้และการรับจากการที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น ๆ เช่น การรับวัฒนธรรมบทเพลงจากชาติตะวันตก การรับวัฒนธรรมรูปแบบการแสดงจากสังคมภายนอกอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ก่อให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมเพลงสมัยใหม่

2.2.2 การรับวัฒนธรรมจากสื่อสังคมออนไลน์ ปัจจุบันเยาวชนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นทุกคนในชุมชนบ้านหนองห้างสามารถเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ได้ ทำให้เยาวชนสามารถรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ กระแสความนิยมในโลกสังคมออนไลน์ จนไปถึงการยอมรับวัฒนธรรม และการลอกเลียนวัฒนธรรมมาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง เช่น การนำเอาเรอแค้นที่มีการแสดงดนตรีที่ได้รับความนิยมในสื่อสังคมออนไลน์มาใช้ประกอบในขบวนแห่งานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

อภิปรายผล

1. การเปลี่ยนแปลงของเครื่องดนตรีชาวไทย วัฒนธรรมการดนตรีของชาวไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมา แต่เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งก็มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงจากเครื่องดนตรีในอดีตที่หลักการทางอุโฆษวิทยาจะเป็นเสียงจากธรรมชาติทั้งหมด (Acoustic) แต่ปัจจุบันพบว่าเครื่องดนตรีบางส่วนได้นำระบบการรับเสียงอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเข้ามาของวัตถุจากวัฒนธรรมภายนอก และส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นจากความคิดประดิษฐ์ดัดแปลงเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ในการใช้งาน โดยส่วนใหญ่เกิดจากการที่นักดนตรีหรือผู้ที่ประดิษฐ์เครื่องดนตรีได้สังเกตและดัดแปลงจากเครื่องดนตรีอื่นที่พัฒนามาก่อนแล้ว เช่น พิณที่ใช้สายเป็นโลหะเช่นเดียวกับกีตาร์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Culture) ของ ราล์ฟ ลินตัน (Ralp Linton) (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมร่วมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน และเกิดการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับวาทนา ซึ่งรัมย์ (2552: 80–112) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทยบ้านโพนสว่าง อำเภอกาฬสินธุ์ พบว่าวัฒนธรรมดนตรีผู้ไทยเป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน การประดิษฐ์เครื่องดนตรีจะใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญตามหลักภูมิศาสตร์ ในปัจจุบันเครื่องดนตรีบางชนิดไม่ได้ประดิษฐ์เอง แต่เป็นการซื้อจากที่อื่นหรือเป็นการดัดแปลง และสอดคล้องกับศิริวรรณ แก้วเพ็ชร (2551: 150–217) ได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนารูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไทย พบว่า

ชาวผู้ไทยจังหวัดกาฬสินธุ์มีเครื่องดนตรีทั้งประเภทดีด สี ตี เป่า เมื่อมีความเจริญแทรกซึมเข้ามา ชาวผู้ไทยติดต่อสัมพันธ์กับชาวอีสานจึงนำเอาเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาวมาร่วมบรรเลง ส่งผลให้การลำ การพ่อน เครื่องแต่งกาย การฝึกซ้อม ลำดับการแสดงมีแบบแผนมากขึ้น ซึ่งมีทั้งเครื่องดนตรีที่คิดประดิษฐ์ดัดแปลงสร้างสรรค์ขึ้นเอง เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือวงโปงลางและวงกลองยาว ทำให้เกิดความหลากหลายในการบรรเลง

2. การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมของดนตรีผู้ไทย พบว่าในอดีตมีการสืบทอดในชุมชนชาวผู้ไทยมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมีลักษณะการสืบทอดและถ่ายทอดภายในครอบครัว หรือภายในชุมชนเป็นหลัก โดยใช้วิธีการถ่ายทอดแบบปากต่อปากหรือมุขปาฐะ จึงอาจทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบดั้งเดิมไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างครบถ้วน (Imperfect socialization) เนื่องจากขาดการบันทึกองค์ความรู้ดั้งเดิมอย่างเป็นระบบและเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้รายละเอียดข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ อาจจะสูญหายหรือบกพร่องในรายละเอียดไป นานวันเข้าก็ไม่มีผู้ใดจดจำได้ กลายเป็นวัฒนธรรมหรือองค์ความรู้ที่ถูกกลืนเลือน นอกจากนี้ดนตรีและการแสดงยังถูกลดบทบาทของงานแสดงและพิธีกรรมต่าง ๆ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จารีตประเพณี ความเชื่อ ทัศนคติ และมีวิถีการดำรงชีวิตของชาวผู้ไทยก็ปรับเปลี่ยนตามไปด้วย แต่กระนั้นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ก็ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมประเพณีที่โดดเด่นหลายประการเอาไว้ได้จนปัจจุบัน เช่น การพ่อนผู้ไทย ดนตรีผู้ไทย พิธีกรรมการรักษาการเจ็บป่วย (เหยา) เป็นต้น

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมของออกุสต์ คอหม์ ที่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากโครงสร้างสองส่วน คือส่วนที่เปลี่ยนแปลงและส่วนที่อยู่คงที่ซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ (Survival) เพราะคนบางกลุ่มในสังคมยังมีความเชื่อ คล้ายคลึง หรือยึดมั่นในความเชื่อของสังคมและวัฒนธรรมเดิม การสูญเสียบทบาททางสังคมของดนตรีผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์นั้นจึงเกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือพลวัต (Social Dynamics) ซึ่งปัจจุบันเป็นชนกลุ่มใหญ่ในสังคม เป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มคนทำงาน และเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมภายนอก เป็นกลุ่มคนที่รับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาใช้หรือดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง จนทำให้ความนิยมในดนตรีผู้ไทยในกลุ่มคนเหล่านี้ค่อย ๆ ลดลง งานประเพณีหรือกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่เคยใช้ดนตรีผู้ไทยจึงถูกละเลยหรือถูกแทนที่ด้วยเครื่องดนตรีอื่น ๆ จากวัฒนธรรมภายนอก คงเหลือเพียงกลุ่มคนรุ่นเก่าและผู้ที่มีสนใจจำนวนน้อยเท่านั้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับดนตรีผู้ไทยแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับ สกฤณา พันธะ (2554: 26–93) ได้ศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า การสืบทอดดนตรีเป็นการเรียนและการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจในความลึกซึ้งของดนตรีและระบบการถ่ายทอดดนตรีของนักดนตรีอาวุโส ด้วยเหตุนี้ดนตรีผู้ไทยจึงอยู่ในวงจำกัดกับนักดนตรีอาวุโส และสอดคล้องกับพงศ์ธร พันธุ์ผาด (2554: 41–71) ได้ศึกษาเรื่องปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของการทำปี่ วิธีการบรรเลง บทเพลงที่บรรเลง และศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทที่มองผ่านปี่ภูไท ผลการศึกษาพบว่าบทเพลงของปี่ผู้ไทยเป็นเพลงที่มีทำนองซ้ำ ๆ

เนียบๆ ชาวผู้ไทยนิยมใช้เป่าประกอบการลำผู้ไทย และใช้ในพิธีเหยาซึ่งเป็นพิธีกรรมรักษาโรค ชาวผู้ไทยถือว่าเป่าเป็นเครื่องดนตรีที่ให้ความสนุกสนานและใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ควบคู่กับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ผู้ไทยจึงสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยในด้านต่าง ๆ คือ เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงและก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เป็นศิลปะและสุนทรีย์ด้านดนตรีของชาวผู้ไทย มีบทบาทสำคัญด้านความเชื่อและพิธีกรรม สะท้อนการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและปู้ผู้ไทยบอกอัตลักษณ์หรือตัวตนของชาวผู้ไทย

3. การสืบทอดอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย มีลักษณะเช่นเดียวกับการสืบทอดดนตรีและศิลปะการแสดงของไทยที่เป็นแบบมุขปาฐะ เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากการถ่ายทอดภายในครอบครัว ผ่านระบบเครือญาติ แล้วออกสู่ชุมชน โดยครอบครัว เครือญาติ และชุมชนจะเป็นผู้ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไขความรู้หรือภูมิปัญญาให้เป็นไปตามที่สังคมชาวผู้ไทยให้การยอมรับ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกจัดการโดยคนในสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นหนึ่ง กับคนอีกรุ่นหนึ่ง (Socialization As Enculturation) ที่ เป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เมอร์เซอร์ และเมอร์ตัน (Mercer, Blaine E. and Merton, Robert K., 1958) อธิบายว่าการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม อุปนิสัย คุณค่าของระบบสังคมที่ตนอยู่ไว้เป็นของตน และยอมรับทำตาม กฎเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นนิสัย ซีคอร์ด และแบคแมน (Secord, Paul F. and Backman, Carl W., 1968) กล่าวว่ากระบวนการกระทำต่อกันระหว่างบุคคล โดยที่พฤติกรรมบุคคล จะต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่มหรือมีพฤติกรรมเหมาะสม ตามความมุ่งหวังของผู้ใหญ่ และ สอดคล้องกับ มานะชาติ คล่องดี (2552: 100–215) ได้ศึกษาการศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร พบว่ารูปแบบการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งทางสังคมด้วยพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทยในจังหวัดมุกดาหาร เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติไม่มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เข้าไปบริหารจัดการเครือข่ายโดยความความเชื่อและความสมัครใจของสมาชิก โดยสรุป พิธีกรรมเหยาเป็นสื่อพื้นบ้านด้านวัฒนธรรมความเชื่อที่มีส่วนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงบุคคลหลายฝ่ายที่ต่างเพศต่างวัยในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีในชุมชน

จากผลการศึกษาอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงพบว่าอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงผู้ไทย ดำรงอยู่และปรับตัวด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยสมาชิกในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านการขัดเกลาตั้งแต่วัยเยาว์โดยสังคมปฐมภูมิคือครอบครัว และกระบวนการขัดเกลาจากชุมชนและสังคม ผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ

1. เรียนรู้คุณค่าของตัวตน กฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของสังคม
2. สืบทอด ถ่ายทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน สังคม (Cultural transfer)
3. ปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของสังคมของสังคม (Adaptation)
4. ความรู้สึกอัตลักษณ์เป็นตัวของตัวเอง (Self)

ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการรุกรานของกระแสวัฒนธรรมจากสังคมออนไลน์ในยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ศิลปินดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยควรรำลึกความรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง บันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือสื่อประเภทต่าง ๆ
2. ผู้นำชุมชน ควรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการให้เกียรติและยอมรับนับถือ ความภาคภูมิใจ ความรู้จักตนเอง และเพื่อให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมองเห็นข้อดีและประโยชน์ของสิ่งดี ๆ ในท้องถิ่น ตลอดจนก่อให้เกิดความสามัคคีและหวงแหนมรดกในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาอัตลักษณ์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงชาวผู้ไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ
2. การศึกษาเปรียบเทียบบทเพลงของชาวผู้ไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร หัวบุญศาล. (2558). *ภูไทหรือผู้ไท ชนเผ่าไทแห่งแคว้นสิบสองจุไทยในประเทศไทย*. สืบค้น 19 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/kriengkrai/2014/04/14/entry-1>.
- เจริญชัย ขนโพธิ์จัน. (2529). *ดนตรีผู้ไท*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*. กรุงเทพฯ: ดวงกมลสมัย.
- พงศ์ธร พันธุ์ผาด. (2554). *ปู่ไท (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2526). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- มานะชาติ คล่องดี. (2552). *การศึกษารูปแบบการสร้างเครือข่าย ความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท จังหวัดมุกดาหาร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วาสนา ซึ่งรัมย์. (2552). *ดนตรีผู้ไทบ้านโพนสว่าง อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริวรรณ แก้วเพ็ชร. (2551). *ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อสืบสานและพัฒนารูปแบบการแสดงดนตรีของชาวผู้ไทจังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สกุณา พันธุ์ระ. (2554). *การศึกษาดนตรีผู้ไท ตำบลหนองห้วย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2544). *การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี*.

ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุเทพ ไชยจันทร์. (2556). *ผู้ไท ลูกแก่น*. กรุงเทพฯ: ตลาดตา.

สุพัตรา สุภาพ. (2537). การขัดเกลาทางสังคม. *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช. (2542). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Mercer, Blaim E. and Merton, Robert K. (1958). *The Study of Society*. New York:
Harcourt and World.

Secord, Paul F. and Backman, Carl W. (1968). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill
Book comp.